

XV АСТАХОВСЬКІ ЧИТАННЯ «СИМВОЛІЧНИЙ КАПІТАЛ ІСТОРИКА»

Захід відбувся 28 вересня 2018 р. на історичному факультеті Харківського національного університету ім. В.Н.Каразіна. Традицію проведення цих конференцій було започатковано 1992 р. з нагоди 70-річчя професора Віктора Івановича Астахова (1922–1972 рр.) – засновника першої в УРСР кафедри історіографії. Відтоді «Астаховські читання», що проводяться раз на два роки, перетворилися на майданчик для професійного спілкування провідних історіографів із наукових центрів не тільки України, але й зарубіжжя. Захід став важливою інституційною основою для розвитку історіографічної школи, яка має ознаки співтовариства комунікативного типу: її характеризують «мережеві зв'язки», розподілення праці та обмін науковими досягненнями. Ця школа об'єднала фахівців із різних університетів та наукових установ, але основу становлять співробітники кафедри історіографії, джерелознавства та археології Харківського національного університету ім. В.Н.Каразіна (завідувач – проф. С.І.Посохов), а також кафедри історіографії, джерелознавства та архівознавства Дніпровського національного університету ім. Олеся Гончара (завідувач – проф. О.І.Журба). Реалізація певної спільної програми відбувається, зокрема, шляхом узгодження тематики «Астаховських читань» і «Читань пам'яті професора М.П.Ковальського», які регулярно відбуваються у Дніпровському університеті.

«Астаховські читання» характеризує спрямованість на осмислення проблем теоретичної історіографії. У різні роки на конференціях обговорювалися питання категоріального апарату сучасної історичної науки, варіанти періодизації історіографічного процесу, теоретичні проблеми біографістики, досвід застосування наукознавчих методів в історіографії, стан професійної етики істориків, процес інституціоналізації історіографії, проблеми осмислення «свого» та «чужого» в історичній пам'яті й історієписанні. Зазвичай учасники конференцій стають авторами статей, які подаються до «Харківського історіографічного збірника». У 2017 р. вийшов друком 16-й випуск цього продовженого видання, який присвячено 200-річчю випускника Харківського університету історика М.І.Костомарова.

У 2018 р. для обговорення на «Астаховських читаннях» було запропоновано тему «Символічний капітал історика». Цей вибір, до певної міри, обумовлено тим, що останнім часом спостерігається зниження престижу історичної науки й освіти, дедалі частіше на адресу істориків лунають критичні висловлювання. Іноді така критика базується на принципі утилітаризму. Обґрунтування практичної користі гуманітарних наук – справа доволі складна. Стосовно історичної науки, з одного боку, зазвичай, говорять про її важливу ідентифікаційну функцію, а з іншого – про політичну заангажованість і кон'юнктурність. Також сьогодні спостерігаються процеси маргіналізації фахової історіографії та посилення строкатості наукового співтовариства. Значною мірою це пояснюється пануванням медійної культури, коли, здається, можливі будь-які маніпуляції з історичною свідомістю. До того ж фахові історики, принаймні в Україні, здебільшого відсторонені від мас-медіа, або воліють уникати участі в гострих суспільних дискусіях про минуле. У цих умовах репутація історичної науки все більше стає залежною від стану символічного капіталу окремих

її представників. Саме тому історіографічна рефлексія щодо соціальних функцій історії і творчого спадку попередніх поколінь дослідників, на думку організаторів конференції, сьогодні набуває особливого значення, оскільки стосується більш загального питання про соціальну довіру до науки у цілому.

Пленарне засідання конференції розпочалося виступом ректорки Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія» *К.В.Астахової*, доньки *В.І.Астахова*, яка привітала учасників конференції та окреслила виклики, що, на її думку, сьогодні постали перед історичною наукою. Засідання продовжили меморіальні доповіді «Символічний капітал професора *В.І.Астахова*: спадщина та спадкоємці» (*С.М.Куделко*), «*А.Г.Болебрух*: вірність темі як спосіб самопрезентації історика» (*О.І.Журба*, *Т.Ф.Литвинова*, *Є.А.Чернов*). Після того було виголошено виступи, присвячені осмисленню ролі історії та істориків у публічній сфері: «Історія як іміджевий проект» (*С.І.Посохов*), «Історик як публічний інтелектуал: європейський досвід та українські реалії» (*О.А.Удод*).

Червоною ниткою через усі пленарні виступи проходила думка про важливість консолідації наукового співтовариства на основі професійних цінностей. Поряд із цим доповідачі звертали увагу на проблеми взаємодії істориків із суспільством у сучасних умовах. *С.І.Посохов* основну увагу зосередив на розрізненні академічного та публічного ринків довіри. Було наголошено на важливості осмислення взаємодії публічної історії й академічної науки, а також на тому, що репутація історика спочатку має сформуватися у фаховому середовищі, а вже потім певні погляди слід представляти на розсуд широкої публіки. Також *С.І.Посохов* акцентував на відповідальності істориків за стан діалогу у суспільстві та формування в гуманітарній сфері порядку денного, який охоплював би три складових: минуле – сучасне – майбутнє. Теза про важливість виконання історичною наукою соціальних функцій стала ключовою й у доповіді *О.А.Удод*, проте головну увагу він зосередив на проблемах солідарності професійного наукового співтовариства істориків. На конкретних прикладах було продемонстровано, що відсутність єднання та рішучості протистояти інструменталізації історії в політичних цілях призводить не тільки до невтішних наслідків для істориків, але й перешкоджає формуванню громадянського суспільства у цілому. Зазначалися способи творення ефективного механізму для виконання істориками своїх соціальних обов'язків, зокрема йшлося про зміцнення громадських об'єднань професійних істориків. На думку доповідача, однією з платформ для такого об'єднання може стати Українська академія історичних наук. У ході пленарного засідання *О.А.Удод* доповів про створення Харківського відділення цієї громадської організації, яке очолив проф. *С.І.Посохов*. Наприкінці пленарного засідання було презентовано декілька нових видань із проблем історіографії.

Подальша робота конференції організовувалася за секціями: «Стратегія формування символічного капіталу історика» (модератор – *О.І.Журба*), «Репутація історика: варіанти репрезентації та історіографічного осмислення» (модератор – *С.І.Посохов*).

Особливістю роботи першої секції стало те, що проблеми формування, наслідування, використання та втрати символічного капіталу було розглянуто крізь призму особистої долі інтелектуалів минулого. Доповідь *О.І.Вовк* присвячувалася засновникові Харківського університету *В.Н.Каразіну*. Розглядаючи соціальний

капітал як результат розбудови комунікаційних мереж, котрі впливають на доступ до ресурсів та обумовлюють певну довіру, доповідачка зазначила, що саме з проблемою «вертикальної» комунікації пов'язана девальвація символічного капіталу В.Н.Каразіна серед місцевого харківського суспільства та у «вищих сферах». Проте його зусилля з розбудови горизонтальних мереж і конвертація ресурсу в конкретну справу – заснування Харківського університету – гарантували йому довіру університетів, ставши умовою для увічнення його пам'яті.

У доповіді *А.Г.Горака* було порушене важливе питання конвертації культурного капіталу у соціальний. У центрі уваги опинилася фігура нетипового віце-губернатора Каліської губернії (Царство Польське) Російської імперії П.М.Рибникова, який завдяки своїй інтелектуальній праці в галузі фольклористики зміг отримати кредит довіри від імперської влади. Своєю чергою, репутація вірного урядові бюрократа позбавила його необхідності бути завзятим провідником політики російщення та дозволила підтримувати культурні ініціативи польських інтелектуалів у підвідомчій губернії, що забезпечило йому лояльність місцевої еліти, ставши запорукою довгої й успішної діяльності на керівній посаді.

Т.С.Китиченко зосередила увагу на проблемі наслідування соціального капіталу історика на прикладі біографії Д.І.Багалія. Доповідачка зазначила, що його соціальний капітал базувався як на авторитеті наукового керівника та наукової школи, представником котрої він був, так і на готовності продовжити традиції активної праці на науковій ниві й у громадській сфері.

Доповідь *О.Г.Павлової* присвячувалася моральному капіталові педагога, мистецтвознавця, фундатора Пархомівського історико-художнього музею А.Ф.Луньова. Безпрецедентне на той час заснування історико-художнього музею в невеличкому селищі стало можливим завдяки особливій ідеології праці А.Ф.Луньова. На думку доповідачки, приклад його діяльності підштовхує гуманітаріїв замислитися над важливістю опанування практики малих справ для конкретних співтовариств, адже саме на цьому базується реалізація великих гуманітарних цілей.

Н.Р.Темірова присвятила свою доповідь представникові донецького цеху істориків В.О.Пірку, який одним із перших розпочав наукове дослідження «початкової» історії Донеччини за радянської доби. При цьому наукова праця історика вимагала від нього не лише належної кваліфікації, а і громадянської мужності, оскільки в 1990-х рр. йому доводилося наполегливо обстоювати свої погляди в палких дискусіях у фаховому середовищі та серед широких кіл громадськості (головний висновок В.О.Пірка полягав у тому, що основною рушійною силою заселення й розвитку території Донеччини в ранньомодерну добу виступило козацтво, а домінуючим етносом у регіоні були українці). Краєзнавча проблематика для вихідця зі Львівщини стала способом «поріднитися» з новим місцем проживання, а активна позиція і пропагування власних досліджень, що іноді заперечували офіційні історичні міфи, надали йому репутацію одного з батьків місцевої історії.

Доповідь *О.Д.Капліна* присвячувалася діяльності у Харківському університеті фольклориста й філолога П.О.Безсонова. Особливу увагу автор зосередив на з'ясуванні його репутації, яка складалася на перетині ставлення до П.О.Безсонова його колеґ і друзів, а також опонентів. При цьому, на думку доповідача, критика лише сприяла осмисленню П.О.Безсоновим власних обов'язків як ученого та громадянина.

О.М.Богдашина у своєму виступі («М.М.Ковалевський: особливості інтеграції вченого у світове наукове співтовариство») проаналізувала обставини, мотиви й результати наукової та викладацької діяльності фахівця за межами Російської імперії. *С.О.Ганус* зосередив увагу на німецькій історіографії доби Просвітництва, зокрема йшлося про істориків Геттінгенського університету, котрих він визначив як свідомих творців академічної культури нового типу.

Робота другої секції розпочалася доповіддю *В.В.Склокіна* «Публічні історики і публічні інтелектуали: метаморфози творення символічного капіталу в публічній сфері». Завдяки цьому продовжилося обговорення питань, поставлених на пленарному засіданні. Утім, на відміну від попередніх доповідачів, *В.В.Склокін*, на прикладі британсько-американського історика *С.Шами*, розглянув виклики, що стоять перед публічними інтелектуалами у сучасному західному світі. У таких країнах, як США та Великобританія, головним викликом сьогодні постає не політична інструменталізація історії, а так звана «таблорізація» публічно-інтелектуальної активності та поширення на неї сфери дії принципів і логіки шоу-бізнесу, що веде до зниження інтелектуальних стандартів та підриває символічний капітал інтелектуалів, здобутий в академічній сфері.

Про комемораційні практики, але стосовно постатей окремих істориків, йшлося в доповідях *О.Т.Гончар* «Представлення образу Миколи Костомарова на сучасному етапі (український та російський контексти)» та *О.І.Красько* «Меморіальні есе» як жанр в університетській мемуаристиці (на прикладі спогадів про істориків Харківського університету другої половини ХХ – початку ХХІ ст.).

Л.Ю.Посохова під час свого виступу порушила проблему наукової спадщини історика церкви професора Харківського університету *А.С.Лебедева* (1833–1910 рр.). Підсумовуючи, вона висловила важливе запитання: чи може високий ступінь довіри до праць науковця гальмувати подальший пошук, консервувати прийоми досліджень і методи роботи з джерелами? Цю тему продовжила *В.Ю.Іващенко*, яка у своєму повідомленні звернула увагу на образи «учителя» та «учня» в автобіографіях ХІХ – початку ХХ ст. Вона зазначила, що для істориків-авторів автобіографій найважливішою складовою системи «учитель – учень» був образ «я-учня». Змальовуючи освіту як автобіографічний факт, мемуаристи основну увагу зосереджували на моменті власного учнівства, котре, на їхню думку, багато у чому було результатом самоосвіти й підтримувалося вірою у власне призначення. «Учитель» виступав лише в ролі катализатора, надаючи певного напрямку процесу здобуття «майстерності». Автобіографії археологів Харківського університету другої половини ХХ ст. проаналізував *О.В.Калугін*, який акцентував увагу на деяких моментах самооцінки та спробував їх пояснити.

Зацікавленість присутніх викликала доповідь *Є.С.Рачкова*, котрий намагався визначити сучасні тенденції візуальної саморепрезентації структур історичного профілю в Україні (наукові державні і громадські організації, підрозділи історичного профілю закладів вищої освіти). Йшлося передовсім про різноманітну символіку, а саме емблеми.

Через різні обставини не всі заявлені у програмі учасники змогли взяти участь у конференції, а дехто з присутніх за браком часу не виступив із повідомленням. Утім найближчим часом вийде друком черговий випуск «Харківського історіографічного збірника», де будуть опубліковані статті всіх заявлених учасників. Розмова про себе та про свій фах вельми потрібна сьогодні у середовищі професійних істориків.